

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΤΩΝ ΘΡΑΚΩΝ

§ 1) Ἡ τῶν θρακῶν θρησκεία ἦτο ἡ πολυθεΐα. Οἱ μᾶλλον ὑπὸ τῶν θρακῶν λατρευόμενοι τῶν Θεῶν ἦσαν οἱ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους προσανξηθέντες κατὰ τὴν ρωμαιοκρατίαν ὡς καὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις δι' Αἰγυπτίων καὶ Ἀσιατικῶν τινῶν θεῶν. Οἱ θεοὶ τῶν θρακῶν φέροντες αὐτὰ τὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα ἀπεικονίζοντο μετὰ τῶν συνήθων παρὰ τοῖς Ἑλλησι χαρακτηριστικῶν, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς βαναυσοτεχνέσιν ἀναθηματικοῖς ἀναγλύφοις ὑπὸ τύπον βάρβαρον καὶ ἀκαλαίσθητον. Ὁ τοῦ ἐν Σοφίᾳ πανεπιστημίου καθηγητῆς Καζατοῦ ὑποθέτει ὅτι οἱ θρακῆς συναπεκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν ἐκ τῆς πρώτης τῶν κοιτίδος θεοῦς τινὰς, οὓς βραδύτερον σὺν τῇ εἰσαγωγῇ εἰς τὴν χώραν τῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὑποκατέστησαν οἱ ἑλληνικοὶ ὡς συγγενεῖς αὐτῶν. Τοιοῦτός τις λ. χ. ἦτο θεὸς τις τοῦ οὐρανοῦ, συγγενὴς τῷ Διὶ καὶ τῷ τῶν Λατίνων Jupiter, οὗ τὸ παλαιὸν ὄνομα διαφυλάχθη οὐ μόνον εἰς τὸ τοῦ θεοῦ Διονύσου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ κύρια ὀνόματα Διόξενις, Διόσπορις, Διοσκύθης καὶ εἰς τὰ ἔθνικα προσέτι Δίος καὶ Diobessi. Ἡ ταυτότης ὅμως τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς ιδιότητος τοῦ Διὸς παρὰ τε τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς θραξὶ δὲν εἶναι σαφῆς μαρτυρία τῆς στενωτέρας συγγενείας τῶν λατρευόντων τὸν θεὸν δύο ἔθνῶν, ὀρμηθέντων πάλαι ποτὲ ἐκ τῆς αὐτῆς κοιτίδος, ἐν ἣ ἀναμφιβόλως ἐπὶ αἰῶνας συνέζησαν;

Οὐδεμία βεβαίως ἀμφιβολία χωρεῖ ὅτι οἱ θρακῆς εἶχον καὶ ἰδίους θεοὺς, ἐξ ὧν κατὰ τὰς τῶν ἀρχαίων μαρτυρίας εἰσῆχθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀρχαιότατα μὲν ὁ Διόνυσος, κατὰ τὸν πέμπτον δὲ πιθανῶς π. Χ. αἰῶνα ἡ Βένδις ἢ Βενδῖς, ἀνάλογος τῆς Ἐκάτης ἢ Ἀρτέμιδος, καὶ ὅτι τινὲς τούτων σὺν τῷ χρόνῳ ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν ἑλληνικοὺς θεοὺς, ὡς ἡ Βένδις πρὸς τὴν Ἀρτέμιδα, ἡ Κοιυτιῶ πρὸς τὴν Ρέαν καὶ τὴν Φρυγοπελασγικὴν Κυβέλην, ὁ Δάροος ἢ Δάρρων πρὸς τὸν Ἀσκληπιόν. Ἡ γνώμη ὅμως ὅτι ὁ Κενδρισὸς (Κενδρισεὺς καθ' ἡμᾶς), ἡ Γεμηθῖς καὶ ὁ Ζβελσθοῦρδος ἦσαν θρακικοὶ θεοί, ἀφομοιωθέντες πρὸς ἑλληνικοὺς καὶ ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτῶν μὴ ἐξαλειφθέντα παντελῶς ἐκ τῆς θρησκευτικῆς τῶν θρακῶν συνειδήσεως παρατίθενται ἐν τισιν ἐπιγραφαῖς τῶν

Μυρλιότ
Ἀποστολίδης:
"Θρακικά Ε"
1934

Ρωμαϊκῶν χρόνων τοῖς Ἑλληνικοῖς τῶν θεῶν ὀνόμασι ὡς ἐπιθέτα, οἷον Ἀπόλλων Κενδρισός, Diana Germetitha, Ζεὺς Ζβελθοῦρδος¹⁾ δὲν φαίνεται ἡμῖν πιθανή διότι τὰ παρατιθέμενα ὡς θρακικά θεῶν ὀνόματα δυνατὸν νὰ ἐκληφθῶσι μᾶλλον ὡς ἐπίθετα τῶν ἑλληνικῶν θεῶν τοπωνυμικά καὶ ἰδιότητος σημαντικά.

Οὕτω τὸ μὲν Κενδρισός, ὅπερ σχηματίζεται γραμματικῶς ὁμαλῶς ἐκ τριῶν ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα κατὰ δοτικὴν πτῶσιν «Ἀπόλλωνι Κενδρισῶ» ὑπὸ βαρβαρόφωνον τύπον κατ' ἐξομαλισμὸν ἀντὶ τοῦ «Ἀπόλλωνι Κενδρσίει», μεταγραπτέον εἰς Κενδρισεύς, ὅπερ εἶναι τοπικὴ προσηγορία τοῦ Ἀπόλλωνος ἐκ τοῦ συνοικισμοῦ Κενδρισός, ἐνθα ὁ θεὸς ἐλατρεύετο, ὡς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ τοπωνυμικοῦ αὐτοῦ ἐπιθέτου Κενδρισηνός, ἀπαντῶντος ἐν δυσὶν ἐπιγραφαῖς, ²⁾. Τὸ δὲ Γερμηθίς (Germetitha) ἐκληπτέον ὡσαύτως ὡς τοπικὴ τῆς Θεᾶς Ἀρτεμίδος προσηγορία ἐκ τοῦ ὀνόματος Γέρμη, ἣτις ἦτο πόλις ἐν τῇ ἐλάσσονι Μυσίᾳ τῆς Ἀσίας ἱερὰ κατὰ τὸν Πτολεμαῖον ἢ εἰς τοῦ Κελτικοῦ Germa, ὀνόματος πόλεως ἐν Γαλατίᾳ, πρὸ βλ. καὶ τὸ Germitzeta—Ζερμιζέττα παρὰ Πτολεμαίῳ ³⁾· ἄρα ἐκ τοῦ Γέρμη—Germa ἐσχηματίσθη Γερμηθίς ἢ Γερμηθίς, οὗ θηλυκὸν Γερμηθίς γεν. Γερμηθίδος, ὅθεν Germetida—Germetitha—Germetitha—Γερμηθίς. Τὸ δὲ Ζβελθοῦρδος, ὅπερ ἀπαντᾷ κατὰ μεταγραμματισμὸν καὶ Ζβεσοῦρδος, Ζβελθιοῦρδος, Ζβελτοῦρδος καὶ Ζβεσοῦρδος, εἶναι πάντως ἐπίθετον τοῦ Διὸς, ἰδιότητος σημαντικόν, ἀναλογοῦν τῷ ἑλληνικῷ κεραννίος ἢ αετοφόρος, ἐὰν κρίνη τις ἐξ εὐρεθέντος ἐν τῇ περιφερείᾳ Σελύμνου ἀναγλύφου, παριστῶντος τὸν Δία κρατῶντα διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς τὸν αετόν, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς τὸν κεραννὸν καὶ ἔτοιμον ὄντα, ὅπως ἐξακοντίσῃ αὐτὸν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Διὶ Ζβελθιοῦρδῳ» ⁴⁾, οὗ ὡς πρότυπον ἐχρησίμειυσεν ὁ αετοφόρος Ἰθωμάτᾳ Ζεὺς τοῦ Ἀγελάδα, οἷος διασφύζεται ἐν τετραδράχοις τῆς Μεσσήνης τοῦ 4ου ἢ 3ου π.Χ. αἰῶνος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Diakovitch ⁵⁾.

1) Kazarow G. Klio, VI, σελ. 169 καὶ Bull. de la société archeol. Bulg. τόμ. IV, σελ. 80 κ. ἐξ.

2) Μυρτ. Ἀποστολίδου, Θρακικά Ἀθηνῶν, τόμ. I, ἔτος 1928, σελ. 346 καὶ ἡ «Ἀρχαία Φιλιππούπολις» (antitschniat Plovdiv) ἔτ. 1928, Plovdiv, σελ. 3 κ. ἐξ. καὶ «Πάλιν διὰ τὴν ἀρχαίαν Φιλιππούπολιν» (pak za antitschniat Plovdiv), ἔτ. 1928, Plovdiv, σελ. 4 κ. ἐξ.

3) Kretschmer, Einleitung in die geschichte der grich. Sprach, σ. 231.

4) Kanitz, Donau Bulgarien, II, σελ. 286.

5) Diakovitch B. Monuments figurés de Zeus Zbeltiurde, ἐν τῷ Annuaire de la bibliothèque nat de Plovdiv, ἔτ. 1926, σελ. 14.

Ἄλλως τε τὸ χωρίον τοῦ Κικέρωνος «a te Jovis Velsuri fanum antiquissimum Barbarorum sanctissimumque direptum»¹⁾, ὅπερ ἀναγινώσκειται ὑπὸ τε τοῦ Dumont²⁾ καὶ ὑπὸ τοῦ Tomaschek³⁾ «Jovis (S)Velsur(d)i» δηλοῖ ὅτι ἡ λέξις εἶναι ἐπίθετον. Φαίνεται δ' ἡμῖν ἡ λέξις μᾶλλον Ξενική, πιθανῶς Σκυθική, ὅπερ κυροῦται καὶ διὰ τῆς διορθώσεως τοῦ προμνημονευθέντος τοῦ Κικέρωνος χωρίου, ἐὰν αὕτη γείνη ἀποδεκτὴ ὑπὸ πάντων τῶν ἐκδοτῶν.

Διέκειντο δὲ οἱ θρακῆες οὐχὶ ὀλιγώρως πρὸς τὰ τῶν θεῶν: «δεξιώτερον γὰρ τὰ τε ἄλλα ἐδόκει τοῦ Μακεδονικοῦ τὸ ἔθνος εἶναι πάσαι τὸ Θράκιον καὶ οὐχ ὁμοίως εἰς τὰ θεῖα ὀλίγων»⁴⁾, ἰδίως δὲ αἱ γυναῖκες αὐτῶν, αἵτινες προεκαλοῦντο καὶ τοὺς ἄνδρας «πρὸς τὰς ἐπὶ πλέον θεραπείας τῶν θεῶν τὰς ἑορτὰς καὶ τοὺς ποτνιασμούς»⁵⁾, (ὡς συνήθως ἀνεκαθεν πανταχοῦ συμβαίνει). Τινὰ δὲ τῶν θρακικῶν φύλων διεκρίνοντο ἐπὶ ἄκρα θεοσεβείᾳ, οἷον οἱ Μοισοί, περὶ ὧν λέγει ὁ Ποσειδώνιος παρὰ Στράβωνι⁶⁾ «καὶ ἐμψύχων ἀπέχεσθαι κατ' εὐσέβειαν, διὰ δὲ τοῦτο καὶ θραυμάτων, μέλιτι δὲ χρῆσθαι καὶ γάλακτι καὶ τυρῶ ζῶντας κατ' ἡσυχίαν, διὰ δὲ τοῦτο καλεῖσθαι θεοσεβεῖς τε καὶ καπνοβάτας» καὶ οἱ δικαιοτάτοι ἀνθρώπων κατὰ τὸν Ὀμηρον⁷⁾ Ἄβιοι, οἵτινες ἔξω χωρὶς γυναικῶν ἀφιερωμένοι τοῖς θεοῖς⁸⁾. Ἄλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Γέταις ἴσχυεν ἡ περὶ τῶν θεῶν σπουδή⁹⁾, διότι ἐπίστευον εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς κατὰ τὰ διδάγματα τοῦ θεοῦ των Ζαμόλξεως¹⁰⁾.

Ἡ τῶν θεῶν παρὰ τοῖς θρακῶν λατρεία δὲν διέφερε τῆς τῶν ἐλλήνων (εὐχαί, σπονδαί, θυσίαι, ἀναθήματα, μαντεῖαι, τελεταί, ἀγῶνες), ἦτο ὁμοῦ μᾶλλον ὀργιαστικὴ διαφυλάξασα τὸν παλαιόν της χαρακτῆρα: διότι συνωδεύετο συνήθως ὑπ' ὀργιασμάτων, οἷοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημονευόμενοι παρὰ τοῖς Ἡδωνοῖς καὶ τοῖς περὶ τὸν Αἴμον οἰκοῦσι τῶν Κλυδῶνων τε καὶ Μιμαλλόνων καλουμένων γυναικῶν¹¹⁾ καὶ ὑπὸ μυστηρίων, ἅτινα ἀρχαιότατα ἤδη μετεδόθησαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα (Ἐλευσίνα). Αἱ ὀργιαστικαὶ δὲ αὐτῶν τελεταί, ἰδίως αἱ τοῦ Διονύσου, διετηρήθησαν παρ' αὐ-

¹⁾ Giceronis, in Pisonem, XXXV, 85.

²⁾ Dumont-Homolle, Mélanges d'archéologie κλπ. σελ. 381.

³⁾ Tomaschek, Die alten Thraker, II, 1, 60.

⁴⁾ Πausανίου, IX, 29, 3.

⁵⁾ Στράβωνος, VII, 3, 4.

⁶⁾ Αὐτόθι, VII, 3, 3.

⁷⁾ Ὀμήρου, Ἰλ. N. 6.

⁸⁾ Στράβωνος, VII, 3, 3.

⁹⁾ Αὐτόθι, VII, 3, 4.

¹⁰⁾ Ἡροδότου, IV, 94.

¹¹⁾ Πλουτάρχου, Ἀλεξάνδρου βίος II.

τοῖς καὶ μετὰ τὸν ἐκχριστιανισμόν των, ἐξηλλαγμένῳ πως φυσικῶ τῷ λόγῳ καὶ ὑφίσταντο μέχρις ἐσχάτων (μέχρι δηλ. τῆς ἐκκοζώσεως τοῦ ἐν τῇ ἀνατολικῇ θράκῃ ἑλληνισμοῦ) ἐν τῇ περὶ τὴν Βιζύην χώρα, τῇ παλαιᾷ Ἀστικῇ, ὅπου οἱ ἐξηλληνισμένοι θραῖκες παρέμειναν ἀμειγεῖς ¹⁾.

Φαίνεται δὲ ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ρωμαιοκρατίας, ὁπότε οἱ θραῖκες εἰρήνευσαν καὶ ἐτραπίσαν πάντες ἐπὶ τὸν ἥσυχον βίον προαγόμενοι ἐν τῷ ἑλληνικῷ πολιτισμῷ ²⁾, κατήντησαν λίαν θρησκοκόλητοι, εἰς κλίνομεν ἐκ τῶν ἀποκαλυφθέντων μέχρι τοῦ νῦν πολυαριθμῶν τῶν θεῶν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρα ἱερῶν καὶ ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς ἀναθημάτων. Ὅθεν λίαν ὀρθῶς ὁ Ρῶσος Rostowzew σημειοῖ: «Ἐν τοῖς Ρωμαϊκοῖς χρόνοις θρησκευτικὴ τις ἀναγέννησις συνετελέσθη ἐν τῇ θράκῃ· ἑκατοντάδες ἱερῶν ἑλληνικοῦ τύπου ἀνηγέρθησαν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς κώμαις, ἀπερὶ ἐπληροῦντο ἀναθημάτων κατὰ τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα πεποιημένων· ὁ δὲ θραῖς προσήρχετο πρὸς τοὺς θεοὺς τοῦ πανταχοῦ κατὰ τὸ ἰδιάζον αὐτῷ ἔθος καὶ ἐπανηγύριζε τὰς εορτὰς τῶν θεῶν μετὰ τῶν παραδεδομένων παλαιῶν αὐτῷ ὀργίων» ³⁾.

§ 2) Ἐκ τῶν μᾶλλον λατρευομένων παρὰ τοῖς θραῖσι θεῶν ἦτο ὁ Ἀπόλλων, ὡς εἰκάζεται ἐκ τῶν πολλῶν εἰς αὐτὸν ἀναθημάτων καὶ τῶν πολλῶν τοπωνυμικῶν ἐπιθέτων αὐτοῦ ἀπὸ καὶ τῶν πολλῶν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀνεγερθέντων ἱερῶν. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀπόλλωνος μνημονεύεται ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις μέχρι τοῦ νῦν ἀνευρεθείσαις ἐπιγραφαῖς. Ἀπὸ τοῦ τρίτου ἤδη π. Χ. αἰῶνος ἢ καὶ πρότερον εἶχεν ὁ θεὸς ἱερὸν καὶ ἐν τῇ τῶν Βησσῶν χώρα, ὅπου ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀγῶνες κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθος ἱσταμένων ἀναμνηστικῶν ὑπὲρ τῶν νικητῶν στηλῶν καὶ στεφανουμένων αὐτῶν καθ' ἑκάστην πανήγυριν: «...δεδοχθαι τοῖς πολίταις στήσαι αὐτῷ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ ΙΣΤ' τελαμῶνας ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀπόλλωνος, στεφανοῦσθαι δὲ αὐτοὺς καθ' ἑκάστην πανήγυριν» ⁴⁾. Ὡσαύτως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ρωμαιοκρατίας ἀγῶνας ἐτέλει ἐν Φιλιππουπόλει πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ τὸ Κοινὸν τῶν θρακῶν καλουμένους Κενδρίσεια Πύθια ⁵⁾ ἢ ἀπλῶς Κενδρίσεια ἢ Κεντρισεια ἐν Φιλιππουπόλει ⁶⁾, τ. ἔ. ἐν Κενδρισῶ (πρβλ. τὰ ἐν Ἑλλάδι Ὀλύμπια, Ἰσθμια, Νέμεα, Λήλια ἀντὶ τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ, Ἰσθμίᾳ, Νεμέᾳ, Λήλῳ), ὅθεν καὶ τὸ τοπωνυμικὸν τοῦ θεοῦ ἐπίθετον Κεν-

¹⁾ Γ. Βιζύην οὐδ, οἱ Καλόγεροι καὶ ἡ λατρεία τοῦ Διονυσίου ἐν Θράκῃ. Θρακικὴ ἐπετηρίς, ἔτ. 1897, σελ. 102—127.

²⁾ M o m m s e n Th. Römische Grieschichte, τόμ. V, 235.

³⁾ R o s t o w z e w, Journal des Ministr. der Volksk. Aufl. Kl. ἔτ. 1911, Abteil. IV, 12, ρωσιστί.

⁴⁾ D u m o n t - H o m o l l e, Mélanges κτλ. σελ. 322 καὶ 504. H i r s c h f e l d Aemos, ἔτ. 1877, σελ. 63 καὶ J i r e c k αὐτόθι, ἔτ. 1886, σελ. 92—Bessapara.

⁵⁾ E c k h e l, doctrina namorum veterum, I, σελ. 44 καὶ IV, σελ. 437.

⁶⁾ CIA, III, 429 καὶ Archeol-epigr. Mitteil. XIX, σελ. 231.

δρεισηγός ¹⁾. Ἐν ταύτῃ τῇ πόλει καὶ πολύστυλος ναὸς ὑπῆρχε τοῦ θεοῦ, ὡς βεβαιοῦται ἐκ τῆς ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς πόλεως παραστάσεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ. Ἐκ τῶν ἐπὶ νομισμάτων δὲ τῆς αὐτῆς πόλεως εἰκονιζομένων ἀγαλμάτων τοῦ θεοῦ τεκμηριοῦται ὅτι ἰνὰ τούτων ἦσαν ἀντίτυπα τῶν καλλίστων τοῦ Πραξιτέλους ἔργων, οἷον τὸ τοῦ Λυκίου καὶ Σαυροκτόνου.

Ἡ παρὰ τοῖς Θραξὶ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος ὡς θεοῦ τοῦ φωτός ἢ τοῦ ἡλίου ἦτο ἀρχαιοτάτη συναποκομισθεῖσα πιθανῶς ἐκ τῆς πρώτης αὐτῶν κοιτίδος μετὰ τῆς τοῦ Διὸς. Ὁ Ὅμηρος ἤδη ἐγίνωσκεν αὐτὴν καὶ μνημονεύει τὸν Φοῖβον Ἀπόλλωνα ὡς προστάτην τῆς πόλεως Ἰσμήρου καὶ ἄλλος δενδροῖεν ἀφιερωμένον αὐτῷ, ἐν ᾧ ᾔκει ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ Μάρων μετὰ τῆς οικογενείας του. ²⁾ Ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ δὲ εἰρημένων περὶ τοῦ Θρακῆ βασιλέως Λυκούργου, ὅστις κατεδίωξε τὸν Διόνυσον καὶ τὴν συνοδείαν του καὶ ἐτυφλώθη διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν θεῶν ³⁾ καὶ ἐκ τῶν μυθολογουμένων βραδύτερον περὶ τοῦ θανάτου τοῦ αἰδοῦ Ὀρφέως, πιστοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος λάτρευτος, «τὸν δὲ Ἥλιον μέγιστον τῶν θεῶν ἐνόμισεν, ὃν καὶ Ἀπόλλωνα προσηγόρευσεν» ⁴⁾, κατασπαράχθέντος ὑπὸ τῶν Μαινάδων, ὡς περιφρονητοῦ τῆς λατρείας τοῦ Διόνυσου, εἰκάζεται ἡ ἀρχαιόθεν γενομένη ἐν Θράκῃ διαμάχη πρὸς ἐπικρατήσιν τῆς λατρείας ἑκατέρου τῶν θεῶν. ⁵⁾

Ἡ εὐρεῖα ὁμῶς ἀνὰ τὴν Θράκην διαδόσεως τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός πιθανῶς ὀφείλεται καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας, ὅπου κατ' ἐξοχὴν ἐλατρευέτο ὁ θεὸς καὶ ὅχι ὀλίγον ἰδίως εἰς τὴν παρὰ τῷ Πόντῳ Ἀπολλωνίαν, ἣτις εἶχε λαμπρὸν τοῦ θεοῦ ναὸν μετὰ τοῦ κολοσσαίου αὐτοῦ ἀγάλματος, ἔργον τοῦ περιωνύμου Καλάμιδος, ὅπερ ὁ Ῥωμαῖος στρατηγὸς Μ. Λούκουλλος ἐλθὼν τὴν πόλιν μετεκόμισεν εἰς τὴν Ρώμην κατὰ τὸν Στράβωνα ⁶⁾ καὶ ἀνέστησεν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου. Ναοὶ ὡσαύτως τοῦ θεοῦ ὑπῆρχον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν νομισμάτων εἰκόνων καὶ τῶν συμβόλων τοῦ θεοῦ καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν ἐν ταῖς πόλεσι Μαρωνεῖα, Περίνθῳ, Αἴνῳ, Μεσημβρίᾳ καὶ ἄλλαχού. Πρὸς τοῖς προμνημονευθεῖσι δὲ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος τελοῦμένοι ἀγῶσιν ἐτελοῦντο τοιοῦτοι ὡσαύτως καὶ ἐν Περίνθῳ τὰ **Πύθια**, ὡς τεκμαίρεται ἐκ τοῦ ἐν τῷ Θεάτρῳ τῆς πόλεως ἀνευρεθέντος καταλόγου τῶν κερδηθειῶν ὑπὸ τῶν ἀθλητῶν νικῶν εἰς τὰ

1) Bull. de la société archéol. Bulg. τόμ. VII, ἔτ. 1919—20, Sophia, σελ. 152.

2) Ὅμηρου Ὀδυσ. I, 197 κ.εξ.

3) Αὐτόθι, Ἰλ. Z, 130 κ.εξ.

4) Ἐρατοσθένους, Καταγραφισμοί, 24.

5) G i s e k e, Thrakisch—Pelagische Stämme, σελ. 27.

6) Στράβωνος, VII, 6, 1.

Πύθια καὶ Ἄκτια τῆς Περίνθου ¹⁾. Ὁ Ἀπόλλων ἐλατρεύετο καὶ ὡς θεὸς *λατρός*, ὡς τε μαίρεται ἕκ τινος κεκοιμένης καὶ δυσπληρώτου ἐπιγραφῆς εὐφροδίσσης ἐν ταῖς θερμαῖς ἱαματικαῖς πηγαῖς τοῦ Λίτζα-Χισάρ, 40 χιλιόμετρα βορείως τῆς Φιλιππουπόλεως παρὰ τῷ Μέσφ ὄρει, ἐν ἣ σαφῶς ἀναγινώσκειται «Φοῖβος εἰητήρ κακῶν εἰλ(ε)ιθύειων». ²⁾

Τοπωνυμικά τοῦ θεοῦ ἐπίθετα φέρονται ἐν ἐπιγραφαῖς τά: Ἄλσηνός, Αὐταρκηνός, Γεικεθηνός, Ἐστρακεηνός, Ζελαν(δη)νός, Καδρηνός, Κενδρεισηνός, Κερμιλληνός ἢ Κυρμιληνός, Λατομηνός, Ὀτενδαῖος καὶ Ἐτενδάνισκος, Ρανισκεληνός, Σκοδρηνός, Σταρασκηνός, Σικερηνός, Ταδηνός ἢ Γαδηνός, Vergulesis (=Βεργουληνός), Ζηρίνθιος ³⁾ καὶ Δορταζηνός ⁴⁾. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ἐν τοῖς τόποις, ἐξ ὧν προσωνομάσθη, ὑπῆρχον ναοὶ ἢ ἱερά τοῦ θεοῦ. Ἐνίοτε δὲ προσαγορεύεται *σωτήρ ἢ σώζων*. ⁵⁾ Ὡσαύτως θεὸς *πρόγονος* ⁶⁾ καὶ *πατῆρ* ⁷⁾.

Ἄξιοσημείωτον εἶναι ὅτι πολλαὶ τῆς Ροδόπης κορυφαὶ μετὰ ἢ ἄνευ παρεκκλησιῶν φέρουσι καὶ νῦν ἀκόμη τὸ ὄνομα *ἄγιος Ἥλιος*, ὅπερ δηλοῖ ὅτι οἱ ἐπὶ τούτων ποτὲ κείμενοι ναοὶ καὶ βωμοὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, οἵτινες ἰδρύνοντο συνήθως ἐπὶ τῶν βουνῶν καὶ ὑψηλῶν μερῶν, μετετράπησαν εἰς παρεκκλήσια τοῦ προφήτου Ἥλιου (ἄς Ἥλιος). Διότι, ὡς γνωστόν, οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ παραλαβόντες πολλὰ ἐκ τῆς λατρείας τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων μετέτρεψαν καὶ τὸν θεὸν Ἥλιον, τὸν Φοῖβον Ἀπόλλωνα δηλαδή, εἰς τὸν προφήτην Ἥλιον, ὀφθαλμοφανῶς τὸ μὲν ἕνεκα τῆς συμπτώσεως τῶν ὀνομάτων *Ἥλιος—Ἥλιος* καὶ ἰδίως ἐν τῇ γενικῇ πτώσει *Ἥλιου—Ἥλιου*, τὸ δὲ ἕνεκα τῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλήψεως τοῦ προφήτου κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην. Ὅθεν καὶ οἱ ἀγιογράφοι παριστῶσι τὸν προφήτην ἐποχούμενον τεθρίπκου ἄρματος ἀνὰ τὸν αἰθέρα, ὡς ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων κατὰ τὴν μυθολογίαν ⁸⁾.

1) Bull. de la Corresp. Hellenique, XXII, σελ. 597.

2) Ἀποστολίδου, Incriptions inédites ou non commentées de Thrace, Annuaire de la bibliothèque nat. et musée à Plodiv, ἔτ. 1930, σελ. 239, ἀρ. X.

3) Ἴδε Kazarov G. Bull. de la société archéol. Bulg. Sophia, τόμ. VII, ἔτ. 1919—20, σελ. 6.

4) Μ. Ἀποστολίδου, Ἐπιγραφαὶ ἐκ Φιλιππουπόλεως, Θρακικὰ Ἀθηνῶν τόμ. II, ἔτ. 1929, σελ. 11, ἀρ. 1.

5) Ἐν ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ κειμένη ἐν τῷ Μουσείῳ Στάρα-Ζογόρας (Τραϊανῆς Αὐγούστης-Βερόης) φέρεται: «Φοῖβφ σφζοντι, Λούκιος Κορνήλιος Ροῦφος κατ' εὐχήν».

6) «Ἀπόλλωνι Ἄλσηνῷ, Θεῷ προγόνφ», Θρακικὴ ἐπετηρίς, 1897.

7) Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. II, ἔτ. 1929, ἀρ. 1, σελ. 12.

8) Ἴδε Μυρτ. Ἀποστολίδου, Autischmiat Plodiv (=ἡ ἀρχαία Φιλιππούπολις, σελ. 8, ἔτος 1928, Plodiv καὶ ὁ Στενήμαχος, Ἀθῆναι, ἔτ. 1929, σελ. 47.

Μαντεῖον τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπῆρχεν ἐν τοῖς Ἀβδήροις ¹⁾, ἀποικία τῶν Τηίων.

§ 3) Ὡσαύτως ἡ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας λατρεία ἦτο λίαν διαδεδομένη παρὰ τοῖς θραξίν, ὥς τεκμαίρεται ἔκ τε τῶν ἀνευρεθέντων πολλῶν ἀναθηματικῶν εἰς αὐτοὺς ὁμοῦ ἢ εἰς ἕκαστον ἀναγλύφων καὶ ἔκ τῶν ἐν ἐπιγραφαῖς τοπωνυμικῶν ἐπιθέτων τῶν θεῶν. Ταῦτα εἶναι: Ζεὺς Διμεράνός, Ὀκκοληνός ἢ Ὀκονηνός, Tamitenus (Ταμιτηνός), Ζινδροουμηνός, Ἥρα Ἀρτακηνή, Ἀρμουληνή, Ρησκυνθίς, Σονκητηνή, Σκαρσηνή, Καρσιμηνή, Ζεὺς καὶ Ἥρα Ἀλαιβριηνοί, Καριστορηνοί ²⁾, Κνησαιοπηνοί ἢ Κνησαισπηνοί ³⁾, πιθανὸν δὲ καὶ Ζεὺς Σδαλείτης καὶ Καρζηνός ⁴⁾.

Ἡ λατρεία ἀμφοτέρων τῶν μεγάλων θεῶν ἐπὶ τῆς ρωμαιοκρατίας ἤκμαζεν ἐν τῇ τοῦ ἄνω Στρυμόνος κοιλάδι ἔχουσα κέντρον τὴν ἀποικίαν Πανταλίαν (σημ. Κιουστεντίλ), ὅπου ἀνευρέθησαν καὶ ποικίλα ἀνάγλυφα καὶ ἀγαλμάτια ἀνατεθειμένα αὐτοῖς καὶ ὅπου πρὸς τιμὴν αὐτῶν ἐτελοῦντο γυμνικοὶ καὶ ἱππικοὶ ἀγῶνες, ὡς δηλοῦται ἔκ τῆς ἐπιγραφῆς: ⁵⁾ «Ἀγαθῆ Τύχη. . . Οἱ ἐπιμεληταὶ θύσαντες Διὶ καὶ Ἥρᾳ ἔκ τῶν τῆς πόλεως καὶ ἐπιτελέσαντες ἀγῶνας γυμνικοὺς καὶ ἱππικοὺς, Ἰούκουνδος, Σωτηρεῖς, Μενεσθεύς, Ἀγαθίας, Μᾶρκος, Χρῆστος, Λυσίμαχος, Ἀρισταίειτος, Κέλσος, Ἀρεῖβαλος, Κόκκαρος, Μουκάτραλις, Μερκούρις, ἐπὶ συναρχίας Τά(ρ)σου, Ταρσαῖ, Κέλσου καὶ Διογένους Ἀπολλωνίου καὶ Ἀπολλιναρίου Ἀῦλοντράλεος». Ἐν τῇ Πανταλίᾳ ἀνεσκάφη καὶ ἱερόν τοῦ Ζβελσούρδου Διός ⁶⁾, παρασταμένον ἐν τοῖς ἀναγλύφοις, ὥσπερ ὁ κεραυνίος Ζεὺς ἐν τῇ ἑλληνικῇ τέχνῃ ⁷⁾.

Παρὰ τοῖς φύλοις τῶν Κεβρηνίων καὶ Σκαιοβόων ὁ τῆς Ἥρας ἱερεὺς ἦτο καὶ ἡγεμὼν αὐτῶν κατὰ τὸν Πολύαινον ⁸⁾. Ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Διὸς ὡς ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι διετέλουν καὶ τὰ ὄρια καὶ ὀρόσημα (ὄρος

¹⁾ Τ ζ έ τ ζ η, εἰς Κασσάνδρ. Λυκόφρονος, 442.

²⁾ Ἴδε, K a z a z o w G. Bull. de la soc. archéol. Bulg. τόμ. II, σελ. 183.—S e u r e, Revue archéol. τόμ. II, ἔτ. 1913, σελ. 229 κ. ἑξ.—Δελτίον ἐθνικοῦ μουσείου Σοφίας, τόμ. I, σελ. 151 κ. ἑξ.—K a l i n k a, Denkmäler in Bulgarien, σελ. 128 κ. ἑξ.

³⁾ Μ υ ρ τ. Ἀ πο σ τ ο λ ῖ δ ο υ, ἐνθα ἀνωτέρω, σελ. 233, ἀρ. 4.

⁴⁾ K a z a r o w, ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 6 καὶ τόμ. IV, ἔτ. 1914, σελ. 81.

⁵⁾ Bull. de la soc. archéol. Bulg. τόμ. VII, ἔτ. 1919, σελ. 81. Κατ' ἀντιγραφήν καὶ ἀνάγνωσιν τοῦ Ἰορδ. Ἰβανόφ, ἐνταῦθα δὲ καθ' ἡμετέραν διόρθωσιν.

⁶⁾ Ἴδε ἀνωτέρω παρ. 1.

⁷⁾ Ἴδε, S e u r e, Revue des études Cr. τόμ. XXVI, ἔτ. 1913, σελ. 225 κ. ἑξ.—R e i n a c h, Revue d'épigraphie, τόμ. I, ἔτ. 1913, σελ. 405.—K a z a r o w, Revue archéol., ἔτ. 1913, σελ. 341 κ. ἑξ.

⁸⁾ Π ο λ υ α ῖ ν ο υ, VII, 22.

—τέρμων terminus—), ὅθεν ὁ θεὸς ἐκαλεῖτο "Ὀριος ¹⁾, βωμὸς δὲ τοῦ Ὀρίου Διὸς περικαλλῆς μετὰ τετραστίχου ἐπιγράμματος, διαφυλαχθέντος παρὰ Δημοσθένει, ὑπῆρχεν ἐν τῷ στενῷ λαίμῳ τῆς Χερρονήσου μεταξὺ Πτελεοῦ καὶ Λευκῆς ἀκτῆς ²⁾. Ἐν δὲ τῇ Αἴνῳ ὁ Ζεὺς ἐλατρεύετο καὶ ὡς **Ἀγοραῖος** καὶ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ αὐτοῦ κατὰ τὸν θεόφραστον θύοντες ὠμνον περὶ τοῦ ἀδόλου τῆς πωλήσεως ³⁾. Τοῦ δὲ **Ἰππείου Διὸς** βωμὸς ὑπῆρχεν ἐν τῷ Βυζαντίῳ, ἐν τῷ μέρει τῷ ὀνομαζομένῳ **Ζεύξιππος** κατὰ τὸν Ἡσύχιον.

§ 4) Ἡ **Ἀριεμῖς** ἐλατρεύετο ὡς θεὰ τῆς θήρας, ἡ δὲ λατρεία αὐτῆς ἦτο λίαν διαδεδομένη ἐν τε τῇ Θράκῃ καὶ τῇ Μοισίᾳ. Νομίσματα τῶν πόλεων Δεβελτοῦ, Τραιανῆς Αὐγούστης, Φιλιππουπόλεως καὶ Ἀδριανουπόλεως καὶ πλεῖστα ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα μορτυροῦσι περὶ τῆς θηρατικῆς τῆς θεᾶς ιδιότητος· διότι ἐν αὐτοῖς εἰκονίζεται ἡ θεὰ περὶ ἡ τοξότις ἢ ἐπὶ ἐλάφου καθημένη κατὰ τὸν γυναικεῖον τρόπον ⁴⁾. Αἱ θραῖσαι ἔθνον τῇ θεᾷ ὡς βασιλίση σιάχεις: «τὰς θρηίσσας καὶ τὰς Παιονίδας γυναῖκας ἐπεὰν θύωσι τῇ Ἀρτέμιδι τῇ βασιλείῃ, οὐκ ἄνευ πυρῶν καλάμης ἐρδούσας τὰ ἱρά» ⁵⁾.

Τῇ Ἀρτέμιδι συνεταύτισθη ἡ θρακικὴ θεότης **Βενδῖς** ἢ **Βένδης**, λατρευομένη ἐν τοῖς βάθει τῶν σπηλαίων, ὡς τεκμαίρεται ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῇ Σαμοθράκῃ ἦτο αὐτῇ ἀφιερῶμενον σπήλαιον, κολούμενον **Ζήρινθος**, ἐν ᾧ ἔθνον αὐτῇ κύνας ⁶⁾. Ἡ τῆς Βενδίδος λατρεία εἰσῆχθη καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ θρακῶν ⁷⁾ καὶ ἱερὸν αὐτῆς ὑπῆρχε τὸ **Βενδίδειον** καλούμενον ἐν Μουνυχίᾳ τοῦ Πειραιῶς, ἐν ᾧ ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς μετ' ἐπίπλων λαμπαδηφοριῶν τὰ **Βενδίδεια** ⁸⁾. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν συνεταύτιζον τὴν Βενδίδα τῇ Ἀρτέμιδι, ἀλλ' ἀπλῶς ἐθεώρουν ἀνάλογον, διότι τὸ Βενδίδειον ἦτο ἰδρυμένον παρὰ τῷ ναῷ τῆς Ἀρτέμιδος·

¹⁾ Πλάτωνος, Νόμοι VIII.

²⁾ Δημοσθένους, περὶ Ἀλοννήσου, 40.

³⁾ Στοβαίου, Ἀνθολογ. II, 44, 22.

⁴⁾ Dobrouský, Sborník za narodno oumotvoreníe, τόμ. XXVI—VII, ἐτ. 1900, σελ. 28, Sophia.

⁵⁾ Ἡροδότου, Iγ, 33.

⁶⁾ Λυκόφρονος, 77.—Σχόλια Ἀριστοφάνους Εἰρην. 277.

⁷⁾ Ἴδε, Μυτ. Ἀποστολίδου, περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν, Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. III, ἐτ. 1932, σελ. 225—Βενδῖς.

⁸⁾ Στραβῶνος, X, 3, 16.—Πλάτωνος, πολιτ. Α.

«πρὸς τε τὸ ἱερόν τῆς Μουνυχίας Ἀρτέμιδος καὶ τὸ Βενδίδειον»¹⁾. Ἐκ Πειραιῶς τὰ Βενδίδεια μετηνέχθησαν εἰς Σαλαμίνα, ὅπου καὶ ἱερόν τῇ θεᾷ ἐκτίσθη,²⁾ ὡσπερ καὶ ἐν Λαυρείῳ³⁾.

Τοπωνυμικὸν τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Θράκῃ ἐπίθετον φέρεται ἐν ἐπιγραφῇ **Σαλδοβουσσηνή**⁴⁾. Πιθανῶς δὲ καὶ **Γανία** (ἐκ Γάνου)⁵⁾.

§ 5) Ὁ **Διόνυσος** ἐλατρεύετο ὑπὸ τῶν Θρακῶν ὀργαστικῶς. Πατρὶς αὐτοῦ κατὰ τε τὴν μυθολογικὴν παράδοσιν καὶ τὰς μαρτυρίας τῶν ἑλλήνων συγγραφέων ἦτο ἡ Θράκη, ἐξ ἧς τὰ διαμείναντα ἐν τῇ Περσίᾳ καὶ τῇ Θεσσαλίᾳ θρακικὰ φύλα ἐκόμισαν τὴν λατρείαν αὐτοῦ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Φωκίδα, ὁπόθεν αὕτη εἶτα ἀπὸ τῶν ὑπορειῶν τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τῶν κοιλάδων τοῦ Ἐλικῶνος διεσπάρη διὰ τῶν Αἰολέων μεταξὺ πάντων τῶν ἑλλήνων⁶⁾. Ἡ ἀρχαιοτάτη μαρτυρία, ἣν περὶ τοῦ Διονύσου ἔχομεν, εἶναι ἡ τοῦ Ὀμήρου⁷⁾, ὅστις μυθολογεῖ τὸν Διόνυσον καταδιωκόμενον ὑπὸ τοῦ **Διουκόργου**, θεοῦ πάντως θρακικοῦ, μεταποιηθέντος ἀρχαιότατα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς βασιλέα τῶν Ἡδωνῶν. Ἐκ τοῦ ὁμηρικοῦ χωρίου καταφαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὁ Διόνυσος δὲν κατηριθμεῖτο μεταξὺ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν. Ἐὰν ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος **Διουκόργου** (ἐκ τῆς ρίζης **λυκ**—λατινιστὶ lux—lucis=φῶς καὶ τῆς ρίζης **εργ**—, ἔργον— ἐργάζομαι, λυκοεργός—λυκοῦργος, πρβλ. κακοεργός—κακοῦργος,=ὁ φῶς ἐργάζομενος, φωτοδότης) ὑπολάβωμεν ὅτι οὗτος εἶναι ὑλοπνευματικὴ προσωποποίηση τοῦ **φωτός**—**ἡλίου** (Ἀπόλλων), ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου, ὡς θεοῦ τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ οἴνου εὔρεν ἀντίστασιν ἐν Θράκῃ μέχρι τῆς ἐπικρατήσεώς της⁸⁾.

Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ὁ Διόνυσος μετὰ τοῦ Ἄρεως καὶ τῆς Ἀρτέμιδος ἐτιμᾶτο μόνον ὑπὸ τῶν Θρακῶν ὡς κύριος θεός: «Θεοὺς δὲ σέβονται μόνους τοὺς δε, Ἄρεα καὶ Διόνυσον καὶ Ἄρτεμιν»⁹⁾. Περιώνυμον δ' ἦτο καὶ τὸ ἐπὶ τῶν χιτῶν τῆς Ροδόπης μαντεῖον τοῦ Διονύσου, ὅπερ ἐπε-

¹⁾ Ξενοφῶντος ἑλλην. II, 4, 11.

²⁾ Φουρική II Περὶ τοῦ ἐν Σολαμίनि ἱεροῦ τῆς Βενδίδος, Ἀθηνᾶς, τόμ. XXX, σελ. 378 κ. ἐξ.

³⁾ Gruppe. Griech. Mythol. München, ἔτ. 1906, σελ. 1556, σημ. 2.

⁴⁾ Dobrouskij, Ἀρχαιολ. δελτ. ἐθν. μουσείου Σοφίας, τόμ. I, σελ. 90, ἀρ. 130.

⁵⁾ Κατ' ἐπιγραφὴν: «Ἀγαθὴ Τύχη Ἀπολλώνιος Σεύθου θεᾷ Γανίᾳ εὐχὴν». Mitteil. des Deutschen archéol. Institut in Athen, τόμ. IX, ἔτ. 1884, σελ. 74.

⁶⁾ Oth. Müller, Orchomenos und die Minyer, σελ. 379—381.

⁷⁾ Ὀμήρου, Ἰλ. Z, 130—140.

⁸⁾ Ἴδε ἀνωτέρω, § 2, Ἀπόλλων.

⁹⁾ Ἡροδότου, V, 7.

σκέψατο ὅ τε μέγας Ἀλέξανδρος καὶ ὁ τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου πατὴρ ¹⁾ καὶ ὅπερ ἐλειτούργει καθ' Ἑλληνικὸν τρόπον χρησιμοδοτοῦν ὡς τὸ ἐν Δελφοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος ²⁾, «πρόμαντις δὲ ἢ χρέουσα κατάπερ ἐν Δελφοῖσι καὶ οὐδὲν ποιικιώτερον». Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ὁ Διόνυσος ἐλατρεύετο οὐ μόνον ὡς θεὸς τῆς ἀμπέλου καὶ τοῦ οἴνου, ἀλλὰ καὶ ὡς προφήτης, ὅσπερ ὁ Ἄπολλων καὶ ὁ Ζεὺς. Ἐκ τινῶν δ' ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων αὐτοῦ εἰκάζεται ὅτι οἱ περὶ τῆς γεννήσεως καὶ τῶν πορειῶν αὐτοῦ Ἑλληνικοὶ μῦθοι ἦσαν διαδεδομένοι παρὰ τοῖς θραξὶ κατὰ τὴν ρωμαιοκρατίαν. Ὅθεν ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶσι καὶ τὰ ὀνόματα αὐτοῦ **Βάκχος**, **Δηναῖος** **Δηνεῖτης** ³⁾. Σημειωτέον δὲ ὅτι πλείστον πόλεων τὰ νομίσματα φέρουσι τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ὅπερ μαρτυρεῖ τὴν δαψιλῆ τῆς ἀμπέλου ἀπὸ τὴν χώραν καλλιέργειαν, ὡς καὶ νῦν, γνωστοῦ ἄλλως τε ὄντος ὅτι οἱ Θράκες ἐφημίζοντο ὡς οἰνοπόται καὶ πολυπόται. ⁴⁾ Ἐν Ἀβδήροις δὲ πρὸς τιμὴν του ἐτελοῦντο καὶ ἀγῶνες τὰ **Διονύσια** κατ' ἐπιγραφὰς καὶ εἰς τὸ ἱερόν τοῦ θεοῦ ἀνεγράφοντο τὰ ψηφίσματα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῆς πόλεως ⁵⁾.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δεδομένων ἐξ ἐπιγραφῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καθορισθῇ, ἂν ὁ Φρυγοπελασγικὸς θεὸς **Σαβάζιος**, ὅστις ἐκ τῆς Ἀσίας εἰσῆλθη εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἑλλάδα, συνετανιζέτο ὡς ἐν Ἑλλάδι τῷ Διόνυσῳ: «φαίνεται γὰρ ἐξ ἂν εὐρισκομένων συλλογιζόμενοι πολλαχόθεν ὅτι Διόνυσος καὶ Σαβάζιος εἰς ἑστὶ θεός, τυχεῖν δὲ τῆς προσηγορίας ταύτης παρὰ τὸν γινόμενον περὶ αὐτὸν θειασμὸν τὸ γὰρ εὐάζειν οἱ βάρβαροι σαβάζειν φασίν» ὅθεν καὶ τῶν Ἑλλήνων πῶδες ἀκολουθοῦντες τὸν εὐασμὸν σεβασμὸν λέγουσιν ⁶⁾, ἢ ἐλατρεύετο ὡς ἴδιος μόνον θεός, συνέπιπτε δὲ ἢ λατρεία ἀμφοτέρων ὡς θεῶν τῆς φύσεως ἕνεκα τοῦ ὀργαστικοῦ τρόπου τῆς. Κατὰ τὸν Usener ⁷⁾ τὸ ἀρχικὸν τοῦ θεοῦ ὄνομα ἦτο **Σάφος**, διὸ οἱ μύσται αὐτοῦ ἐκαλοῦντο **Σάβοι** καὶ **Σάβαι**, ὅθεν ἐν μὲν τῇ Θράκῃ τὸ φύλον **Σάιοι** (Σάφιοι), ἐν δὲ τῇ Φρυγίᾳ οἱ **Σάβοι** καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ὁ θεὸς Sabus, ἐξ οὗ τὸ φύλον **Σαβίνος**. Τὸ δὲ ὄνομα **σάβος** ἐτυμολογεῖται ἐκ τῆς

¹⁾ Suetonii, Augustus, 14. Ποβλ. καὶ Δ. Κασσίου, IV, 53 καὶ P. Melae, II, 17.

²⁾ Ἡροδότου, VII 111.

³⁾ Dobrousky, αὐτόθι σελ. 80.

⁴⁾ Θεοφράστου, I, 304. Αἰλιανοῦ περὶ φ. ζ. III, 15. Πλάτωνος, Νόμ. I, 637. Ἀθηναίου, X, 447.

⁵⁾ Avezou καὶ Picard, ἐπιγραφαὶ Ἀβδήρων, bull. de la corresp. Hellenique, τόμ. XXXVI, ἔτος 1913, σελ. 123 κ.εξ.

⁶⁾ Ἡρακλεώτου, fr. Histor. Graec, τόμ. III, σελ. 11.

⁷⁾ Usener, Götternamen, σελ. 43 κ.εξ. Τὸ Σαβάζιος ἀπαντᾷ πρῶτον παρ' Ἀριστοφάνει, Σφ. 9, Ὀρνιθ. 873.

ρίξης σαF—sú (=δινούμαι ισχυρῶς ¹⁾), κατὰ δὲ τὸν Lassen ²⁾ ἐκ τοῦ Σανσκριτικοῦ Sa b h â j καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ *σέβας*, ὅθεν λέγεται καὶ *Σεβάζιος* ἐν ἐπιγραφαῖς ³⁾.

Ὁ *Σεβάζιος* κατὰ τινὰς ἐπιγραφὰς ⁴⁾ ἐταυτίζετο τῷ Δί. Τοῦτο δὲ φαίνεται ὅτι διεδόθη εἰς τὴν Θράκην ἐκ Ρώμης κατὰ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος, ὅπου ἡ λατρεία τοῦ Σεβαζίου ἦτο ἤδη γνωστὴ ἀπὸ τοῦ δευτέρου π. Χ. αἰῶνος (sacra Savadia) καὶ οἱ Ρωμαῖοι συνεταύτισαν αὐτὸν τῷ Δί (Jupiter ⁵⁾). Πρὸβλ. καὶ τὴν ἐπιγραφὴν: «Jovi Sabadio et Mercurio M. E. Celerius pro se et suis v. s.» ⁶⁾. Πιθανῶς δὲ ὁ Σεβάζιος ἐθεωρεῖτο ὡς *δ' ὕψιστος θεός*, ἐὰν ληθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ ἐπὶ βωμοῦ εὐρεθέντος παρὰ τῷ Πιρὸτ ἐπιγραφῆ: «θεῶ ὑπηκόφ ὑψίστω εὐχίν... θίασος Σεβαζιανός» ⁷⁾.

Ὁ Διόνυσος κατὰ τὸν Μακρόβιον ἐταυτίζετο παρὰ τοῖς Θραξῖ καὶ τῷ Ἥλιφ: «item in Thracia eundem habere Solem atque Liberum, quem illi Sabadium nuncupantes magna religione celebrant» ⁸⁾. Τοπωνυμικὰ ἐπίθετα ἐν ἐπιγραφαῖς φέρονται τοῦ μὲν Διονύσου: T a s i - b a s t e n u s (Τασιβαστηνός), *Ὀδερελ(η)νός* (:), *Βαταλδε(ι)ουηνός*, *Κεβρηνός*, *Ἀσδούλης*, τοῦ δὲ Σεβαζίου: *Ἀρσεληνός*, *Ἀρ....ναμηνός*, *Ἀθυναρηνός* ⁹⁾. Πλεῖστα δὲ ἀναθηματικὰ ἀγάλυφα ἀνεκαλύφθησαν τοῦ Διονύσου μέχρι τοῦδε πολλαχού τῆς Θράκης καὶ τῆς Μοισίας ¹⁰⁾.

¹⁾ H ö f e r, ἐν τῷ Lexikon Roscher, VI, σελ. 270.

²⁾ L a s s e n, Über die Lykischen Inschriften, σελ. 370. Περὶ τοῦ Σαβαζίου ὡς ἰδίου ἐν Θράκῃ θεοῦ ἴδε K a z a r o w, Συμβουλαὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν τῆς Σοφίας ἱστορίαν, σελ. 49—58, βουλγαρικῶς.

³⁾ Bull. de la société archéol. Bulg., τόμ. VII, ἔτ. 1919—20, σελ. 83. ἀρ. 3: «Ἀγαθῆ Τύχη Δι Σεβαζίου Χρήστος Ζωίκου». Ἡ ἐπιγραφὴ προέρχεται ἐκ Πανταλίας. Ὡσαύτως καὶ ἐτέρα προερχομένη ἐκ τῆς περιφέρειας Σοφίας (Σερδικῆς) ἐν τῇ ἐπετηρῇ (δελτίφ) τοῦ ἐθνικοῦ Σοφίας μουσείου, I, σελ. 160, ἀρ. 289.

⁴⁾ Κατὰ τὰς ἀνωτέρω ἐν σημ. 3 ἐπιγραφὰς.

⁵⁾ Πρὸβλ. W i s s o w a, Religion und Kultus der Römer, σελ. 314 κ. ἐξ.

⁶⁾ Ἐν τῇ ἐπετηρ. ἐθνικοῦ Σοφίας μουσείου, I, σελ. 173. Καὶ ἐτέρα ἐν τῷ CIL, III, 12429.

⁷⁾ D u m o n t - H o m o l l e, αὐτόθι, σελ. 316, ἀρ. 62⁵.—Περὶ τοῦ Σεβαζίου ἐν γένει ἐπιθι: Cumont T. M. ἐν τῷ Dictionnaire des antiquités ἐν τῇ λ. Sabasios καὶ τοῦ αὐτοῦ Religions orientales dans l'empire Romain, Paris, ἔτ.—1929, σελ. 60.—R o c h e r, Lexikon der Mythologie ἐν τῇ λ. ὑπὸ Eisele Perdrizet, Cultes et Mythes du Pangée, Nansy, ἔτ. 1910.

⁸⁾ Macro bii, Satur. I, 18, 11.

⁹⁾ K a z a r o w G. Bull. de la soc. archéol. Bulg. τόμ. VII, ἔτ. 1919—20, σελ. 7 καὶ Bull. de l'Institut archéol. Bulg. τόμ. IV, ἔτ. 1926—27, σελ. 104.—Τὸ Ἄσδούλης φαίνεται μοι ἰδιότητος σημαντικὸν ἐπίθετον ἐκ τοῦ Ἄσδος (=στίλη λιθίνη). Ἀρκαδίου γραμματικοῦ, σελ. 48, ἀρα πιθανῶς=στηλίτης.

¹⁰⁾ Ἴδε D o b r o u s k y, αὐτόθι. σελ. 78—92.

§ 6) Ἡ **Κυβέλη**, ἡ **μεγάλη μήτηρ** καὶ **μήτηρ θεῶν** καλουμένη, ἡ περιώνυμος τῶν Φρυγῶν θεά, ἐλατρεύετο ὡσαύτως ἐν τῇ Θράκῃ ὡς θεὰ τῆς γονιμότητος τῆς γῆς. Ἡ διάδοσις τῆς λατρείας τῆς θεᾶς ἀνὰ τὴν χώραν μαρτυρεῖται ἐκ νομισμάτων τῶν πόλεων Ἀγχιάλου, Ἀδριανουπόλεως, Καλάτιδος, Μαρκιανουπόλεως, Πανταλίας καὶ Σερδικῆς, ἀπὸ φέρουσι τὴν εἰκόνα τῆς θεᾶς καὶ ἐκ τινῶν ἀναθηματικῶν εἰς αὐτὴν ἀναγλύφων. Τοπωνυμικὸν ἐπίθετον αὐτῆς ἐν ἐπιγραφῇ ἀπαντᾷ τὸ **Σκελετηνή**¹⁾. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ λατρεία τῆς Κυβέλης ἠὲδοκίμησε πρὸ τῆς ρωμαϊκῆς κατακτήσεως, ἅτε λατρευομένης αὐτόθι ἀρχαίῳθεν ὁμοίας θεᾶς, ὡς δηλοῦσι τὰ ἀνευρεθέντα μαρμάρινα εἰδώλια ἐνιαχοῦ τῆς Θράκης, ὁμοιάζοντα πρὸς τὰ τοῦ Αἰγαίου πολιτισμοῦ· διότι καὶ ἐν τούτοις ἡ θεὰ παρίσταται ὀλόγιμος, ὀρθή, μετ' ἀτέχνου καὶ συνήθως πεπλατυσμένης κεφαλῆς, ἀφ' ἧς προβάλλει μόνον ῥίς, μετὰ μακροῦ κυλινδροειδοῦς λαμποῦ, σαφῶς διαγεγραμμένου στήθους, μετὰ προσκεκολλημένων ποδῶν καὶ μετὰ χειρῶν ἐπὶ τῆς γαστρὸς συνηνωμένων²⁾.

Τῇ Κυβέλῃ συνεταντίσθη ἡ Θρακικὴ θεοτῆς **Κοιτιῶ** ἢ **Κόιυς**, ἧς ἡ λατρεία ἐκ Θράκης μετηνέχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα τελουμένη μετ' ἀγρίας ἀκολασίας ἰδίως ἐν Κορίνθῳ. Αἱ θεορῶνδεῖς τῆς θεᾶς ἐορταὶ ὠνομάζοντο **Κοτύτια**³⁾ καὶ οἱ τούτων συμμετέχοντες **Βάπται** ἕνεκα τῶν ἐν αὐταῖς τελουμένων καθάρσεων⁴⁾, ὁδαιῶς δὲ διεφερον τῶν ἐορτῶν τῶν **Καβείρων** τῆς Φρυγίας Κυβέλης.

§ 7) Ὁ **Ἀσκληπιὸς** μετὰ τῶν συμβουθηθῶν αὐτοῦ **Υγιείας** καὶ **Τελεσφόρου** ἐλατρεύετο ὡς θεὸς τῆς ἰατρικῆς. Ἡ λατρεία αὐτοῦ εἰσήχθη εἰς τὴν Θράκην ἐκ τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ὧν, ὡς τῆς Ἀγχιάλου καὶ τῆς Αἴνου, νομίσματα φέρουσι τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ ἀπὸ τοῦ τετάρτου ἕως π. Χ. αἰῶνος, ἀνεπτύχθη δὲ καὶ διεδόθη πολὺ ἐπὶ τῆς ρωμαϊοκρατίας. Ἐπὶ ταύτης ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ πέντε αὐτονόμων πόλεων, αἵτινες εἶχον κόψει ἴδια νομίσματα, αἱ δέκα καὶ ἑπτὰ ἔχουσι κεχαραγμένην ἐφ' ἑαυτῶν τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ τῆς ἰατρικῆς. Ἐκ τῶν μετὰ ναοῦ δὲ καὶ ἀγάλματος τοῦ θεοῦ νομισμάτων τεκμαίρεται ὅτι ὑπῆρχον Ἀσκληπιεῖα ἐν ταῖς πόλεσι Πανταλία, Σερδικῆ, Τραϊανῇ Αὐγούστη, Βιζύη, Λεβέλτω καὶ Φιλιπποπόλει.

Τοῦ θεοῦ Ἀσκληπιοῦ μετὰ τῆς Υγιείας καὶ τοῦ Τελεσφόρου πλεῖστα ἀνάγλυφα μέχρι τοῦδε ἀνεκαλύφθησαν, τὸ εὐμεγεθέστερον δὲ καὶ καλλιτεχνικώτερον τούτων προέρχεται ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Φιλιππουπόλεως

1) K z a r o w, Bull. de la soc. archéol. Bulg. τόμ. VII, σελ. 7.

2) H o e r n e s, Urgeschichte der bild. Kunst, σελ. 183.

3) Σ τ ρ ἄ β ω ν ο ς, X, 3, 16.

4) Ἰ δ ε L o b e c k, Aglaophanus, 1004.

εὑρεθὲν τῷ 1921. Τοῦτο ἀποτελεῖ σύμπλεγμα ἐξ ὀκτὼ μορφῶν μήκους 2.70 καὶ ὕψους 0.80 τοῦ μέτρου περιοριζόμενον ἐκατέρωθεν ὑπὸ παραστάδος, συγκειμένης ἐκ βωμοῦ ὡς βάθρου καὶ προτομῆς ¹⁾. Ὁ μετὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν τοῖς ἀναγλύφοις ἀπεικονιζόμενος ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης μικρὸς τὸ δέμας Τελεσφόρος ὑπολαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Reinach ἕνεκα τῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του καυσίας καὶ τῆς ἀχειριδότητος του χλαίνης ὡς θρακικὸς θεός. Ὁθεν καὶ τὸ ἑλληνικώτατον αὐτοῦ ὄνομα (τελεσ-φόρος=ὁ τέλος φέρων, λυσιτελής=ἠφελίμος) νομίζεται ὡς θρακικὸν κατὰ μεταπλασμόν, οὗ τὸ δεύτερον συνθετικὸν ζητητέον ἐν τῇ θρακικῇ λέξει *πόρις* ²⁾. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον συνθετικὸν *τέλος* (πρβλ. Τελέσαρχος, Τελεσήγορος);

Τοπωνυμικά τοῦ θεοῦ ἐπίθητα ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶσι τὰς *Κουλουσσηνός*, *Σολδηνός*, *Σαλδοβουσηός*, *Σαλδοκεληνός*, *Σκαλπηνός*, *Στραμινηνός*, *Z i m i d r e n u s*, (Ζημιδρηνός) καὶ *Ρασιπηρ...νός* ³⁾ Πιθανῶς δὲ καὶ *Μυρρηνός* ⁴⁾.

§ 8) Ὁ Ἄρης, ὅστις κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ⁵⁾ μετὰ τοῦ Διονύσου καὶ τῆς Ἀρτέμιδος ἦτο ὁ κύριος τῶν Θρακῶν θεός, «θεὸς δὲ τῆς θρακικῆς ὁ Ἄρης, ὅτι πολεμικὸν τὸ παλαιὸν οἱ Θράκες» ⁶⁾, καὶ ὅτινος ἡ λατρεία ἐκ τῆς Θράκης μετεδόθη εἰς τὰς ἄλλας γῶρας, ἐλατρεύετο ἀναμφιβόλως ὡς θεὸς τοῦ πολέμου, τὸ δ' ὄνομα αὐτοῦ παραδόξως ἐν δυοῖν μόνον μέχρι τοῦδε ἀνακαλυφθείσαις ἐπιγραφαῖς μνημονεύεται ⁷⁾. Ἡ εἰκὼν ὅμως αὐτοῦ ἀπαντᾷ συχνάκις κατὰ διαφόρους τρόπους ἐπὶ νομισμάτων τῆς τε Θράκης καὶ τῆς Μοισίας. Πιθανῶς δὲ κατὰ τινὰς καὶ ὁ Θράξ ἱππεὺς ἦτο προσωποποίησις τοῦ Ἄρεως. Κατὰ τὸν Μαρκελλίνον ἐθυσιάζοντο τῷ θεῷ ὑπὸ τῶν Θρακῶν οἱ ἐν πολέμῳ αἰχμαλωτιζόμενοι ⁸⁾.

§ 9) Ὁ Ἡρακλῆς, οὗ ἡ λατρεία μαρτυρεῖται ἐξ ἀνευρεθέντων ἀνὰ τὴν Θράκην ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων, ἐκ κοσμημάτων φερόντων τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, ἐξ ἀγαλμάτων ἑλληνικῆς τέχνης ⁹⁾ καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ νομισμάτων

1) Ἰδε *D i a z e o w i t c h*, La frise des divinités salutaires de la Thrace et le culte d'Esculape à Plovdiv, ἐν τῷ annuaire de la biblioth. nat. de Plovdiv, ἔτ. 1921, σελ. 127 κ. ἐξ.

2) *R e i n a c h*, Mythes et Religions, II, σελ. 255 κ. ἐξ.

3) *K a z a r o w*, αὐτόθι, σελ. 6.

4) Κατ' ἐπιγραφὴν ἐκ Χώρας τῆς Γάνου: «Ἄγαθῇ Τύχῃ· Βρουτία Βάσσου ὑπὲρ Κολερίνης τῆς θρεπτῆς τῷ Μυρτηνῷ εὐχὴν». Π α π α δ ο π ο ὄ λ ο υ Κ ε ρ α μ έ ω ς ἀρχαιότερες καὶ ἐπιγραφαὶ Θράκης καὶ Μακεδονίας, σελ. 102.

5) Ἡρόδοτου, V, 7.

6) Τ ζ έ τ ζ η, εἰς Κασσάνδ. Λυκόφρονος, 397.

7) *K a z a r o w*, Antike Denkmäler aus Bulgarien, ἐν τῷ bull. de l'inst. archéol. Bulg. τόμ. IV, ἔτ. 1926—27, σελ. «88, «εὐξάμενος ἀνέστησε τὴν Ἄρεια» καὶ σελ. 81, «Κυρίῳ [Ἄρει];», ὅπερ ἀμφίβολον κατ' ἐμέ.

8) Marcellini, XXVII, 4.

9) Filow, bull. de la soc. archéol. Bulg. VI, σελ. 2 κ. ἐξ.

ἐνίων πόλεων εἰκόνων αὐτοῦ, ἐλατρεύετο ὡς θεὸς τῆς ὑγιείας καὶ τῆς σωματικῆς ρώμης. Κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ παλαιοῦ τῆς Φιλιππουπόλεως σταδίου, ἀνακαιμισθέντος πιθανῶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Φιλίππου τοῦ Ἄραβος, ἀνευρέθησαν τετράπλευροι μαρμάρινοι κίονες ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν πλευρῶν ὧν εἰκονίζονται τὰ σύμβολα τοῦ θεοῦ, τ. ἔ. ἡ λεοντῆ καὶ τὸ ρόπαλον, ἐφ' ὧν φαρέτρα καὶ τόξον, ¹⁾ κατακείμενα νῦν ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς πόλεως. Ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς τοῦ Λόφου Κρηνίδος (Μπουναρτζικ) κατ' ἐπιγραφὴν ἐπὶ τοῦ αὐτοφθοῦς βράχου καὶ κατ' εἰκόνα νομίσματος τῆς πόλεως ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Γέτα (211 μ.Χ.) ἴστατο κολοσσαῖος ἀνδριάς τοῦ Θεοῦ ²⁾, γυμνοῦ καὶ δρθοῦ, διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς κρατοῦντος τὸ ρόπαλον ὡς συνήθως, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς τὴν Λεοντῆν ³⁾.

Ἡ λατρεία τοῦ Ἡρακλέους εἰσήχθη εἰς τὴν Θρακίαν ἐκ τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν, ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τῶν νομισμάτων τῶν πόλεων Δικαίας Περίνθου καὶ Βυζαντίου, ἅπερ φέρουσι τὴν εἰκόνα αὐτοῦ καὶ ἐκαλλιεργήθη ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς χώρας ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ρωμαιοκρατίας ὑπὸ τῶν Ρωμαίων στρατιωτῶν ἰδίως. Ὅθεν καὶ ὁ σύγχρονος Λουκιανὸς ἐμβάλλει εἰς τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ: «καὶ ἠγήσομαί γε ὑμῖν τῆς ὁδοῦ· οἶδα γὰρ τὰ Θρακῶν ἅπαντα συχνάκις ἐπελθὼν» ⁴⁾. Τῶν ἀνευρεθέντων μέχρι νῦν ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων τὰ μὲν ἔχουσι συμπαραστάτην αὐτῷ τὸν Διόνυσον μετὰ τῶν συμβόλων του, τὰ δὲ τὴν θεὰν Κυβέλην καὶ ἔνια τὴν Ὑγίειαν ἢ τὴν Ἄρτεμιν. Ἐν τινι τῶν ἀναγλύφων παρίστανται ὑπὸ τὸν Θεὸν κατακεκλιμένον καὶ οἱ δώδεκα αὐτοῦ ἄθλοι ⁵⁾. Ἐνίοτε φέρει τὸ ἐπίθετον **μέγιστος**.

§ 10) Ὁ Ἑρμῆς ὅστις κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν λατρευόμενος ὑπὸ τῶν βασιλέων τῶν Θρακῶν Θεός, εἰς ὃν καὶ μόνον ὄμνυον ὡς πρόγονον ἑαυτῶν: «οἱ δὲ βασιλεῖς αὐτῶν πάρεξ τῶν ἄλλων πολιητέων σέβονται Ἑρμῆν μάλιστα θεῶν καὶ ὀμνύουσι μόνον τοῦτον καὶ λέγουσι γεγονέναι ἀπὸ Ἑρμῆος ἑαυτούς» ⁶⁾, ἐλατρεύετο ὑπὸ τὰς κυρίας ιδιότητάς του ὡς ἐν Ἑλλάδι, τ. ἔ., ὡς **διάκτορος**, **ψυχοπομπός** καὶ **κερδῆος**. Ἐν Φιλιππουπόλει, ἐν τῷ σταδίῳ ἧς ἐπὶ ρωμαιοκρατίας ἐτελοῦντο ὑπὸ τοῦ Κοι-

¹⁾ Ἴδε Μυρτ. Ἀποτολίδου, πάλιν περὶ τῆς ἀρχαίας Φιλιππουπόλεως, βουλγαριστί, ἔτ. 1928, σελ. 8 κ. ἔξ.

²⁾ Τοῦ αὐτοῦ, ἐπιγραφαὶ ἐκ Φιλιππουπόλεως, Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. II ἔτ. 1929, σελ. 17 κ. ἔξ.

³⁾ M o u s c h m o w, Les monnaies de Philippopolis. Ἐν τῷ annuaire de, bibl. κτλ. ἔτ. 1924 κ. ἔξ.

⁴⁾ Λουκιανοῦ, Δραπέται, 24.

⁵⁾ Ἴδε, Diakonitch, Bas reliefs votives d'Hercule en Bulgarie, ἔτ. 1924.

⁶⁾ Ἡροδότου, V, 7.

νοῦ Θρακῶν ἀγῶνες, ἐλατρεύετο, ὡς φαίνεται, καὶ ὡς Ἄγωνιος ¹⁾, διότι ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τῶν ἀνευρεθειῶν τετραπλεύρων κίωνων ²⁾, παρίσταται ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ μετὰ πετάσου ἐπὶ στήλης καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του ἀμφορευῆς καὶ κλώνος φοίνικος. Ὅτι δὲ ὁ Ἐρμῆς ἐλατρεύετο καὶ ἐν Θράκῃ ὡς ἐναγώνιος θεὸς δίδων τὴν νίκην ἐν τοῖς ἐφηβικοῖς ἀγῶσιν, ὧν τὴν ἴδρυσιν ἀπέδιδον αὐτῷ καὶ οἵτινες ἔφερον τὸ ὄνομά του ³⁾ μετὰ τοῦ θεοῦ τῆς φυσικῆς εὐρωστίας τοῦ Ἡρακλέους, μαρτυρεῖται καὶ ἐξ ἐπιγραφῆς ἀνευρεθείσης οὐ μακρὰν τοῦ Βυζαντίου πλησίον τοῦ χωρίου Ἐρμαίου (Μπαλτά-Λιμάν) ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου, ὅπου ὑπῆρχε ναὸς αὐτοῦ. Κατ' αὐτὴν «Ὀλυμπιόδωρος Βενδώρου στεφανωθείς τῇ λαμπάδι τῶν ἀνήβων τὰ Βοσπόρια τὸ ἄθλον Ἐρμῆ καὶ Ἡρακλεῖ» ⁴⁾, τ. ἔ. νικήσας ἐν τοῖς **Βοσπορίοις** καὶ στεφανωθείς διὰ τῆς λαμπάδος τῶν ἀνήβων ἀνέβηκε τὸ ἄθλον εἰς τὸν Ἐρμῆ καὶ τὸν Ἡρακλεῖα, ὡς ἐν Ἀθήναις, ὅπου ὁ κατὰ τὰς λαμπαδηφορίας νικῶν προσέφερε τὴν λαμπάδα του ὡς ἀνάθημα. Ἐκ τούτου τεκμαίρεται ὅτι τὰ **Βοσπόρια** ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν ἀμφοτέρων τῶν ἐναγωνίων θεῶν, τοῦ Ἐρμοῦ τε καὶ Ἡρακλέους.

§ 11) Αἱ **Νύμφαι**, ὧν ἡ λατρεία μαρτυρεῖται ἐξ ἀναθηματικῶν ἀναγλύφων ἐνεπιγράφων μετὰ τοῦ «Κυρία Νύμφαις» ⁵⁾ καὶ ἐκ νομισμάτων ἀπεικονιζόντων τρεῖς Νύμφας κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν κλασσικὸν τῶν τριῶν Χαρίτων πρότυπον, ἐλατρεύοντο ἀναμφίβολως ὡς δευτερεύουσαι θεότητες, ὥσπερ παρὰ τοῖς Ἕλλησι, παρ' ὧν εἰσηχθῆ εἰς τὴν Θράκην ἡ λατρεία αὐτῶν. Ἐκ τῶν μέχρι νῦν ἀνευρεθέντων ἀθροῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τόπου ἀναγλύφων αὐτῶν ἀναθημάτων καθορίσθησαν ἱερὰ τῶν Νυμφῶν, **Νυμφαῖα**, ἐν ταῖς παρὰ τῷ Ἐβρω κόμῃσι Σαλαδίνοβον, τῷ ἀρχαίῳ Θρακικῷ **Βούρδαπα** καὶ Ἀϊβάτοβον ⁶⁾, πιθανῶς ὅμως ὑπῆρχε Νυμφαῖον καὶ παρὰ τῇ Φιλιππουπόλει, οὗ ἀμυδρὰ ἀνάμνησις διτηρηθῆ ἐν τῷ τουρκωνύμῳ λόφῳ **Τοιντὲν τεπέ**, τ. ἔ. **Λόφος πνευμάτων ἢ Νυμφῶν**, ὡς καλεῖται ὁ δυτικῶς τῆς πόλεως κείμενος κωνοειδὴς ὑψηλὸς λόφος ⁷⁾. Τοπωνυμικὸν ἐπίθετον τῶν **Νυμφῶν** ἀπαντᾷ ἐν ἐπιγραφαῖς τὸ : **Βουρδαπηναί**.

¹⁾ Ἴδε Μυρτ. Ἀποστολίδου, πάλιν διὰ τὴν ἀρχαίαν Φιλιππούπολιν σελ. 15.

²⁾ Ἴδε ἀνωτέρω § 9, Ἡρακλῆς.

³⁾ Πινδάρου, Ὀλυμπ. VI, 79. Πυθ. II, 10.

⁴⁾ C. I. G. ἀρ. 2034.

⁵⁾ Ἐπὶ ἐνὸς μόνον ἐκ τῶν πολλῶν ἀναγλύφων τῶν τριῶν Νυμφῶν εὐρεθέντος ἐν Φιλιππουπόλει φέρεται «Κυρία Νύμφη». Μυρτ. Ἀποστολίδου, Inscript, inedites κτλ. ἐν τῷ Annuaire de la biblioth. κτλ. ἔτ. 1930, σελ. 235 ἀρ. 7.

⁶⁾ Ἴδε Dobroutsky, Sbornik za narodno oumotvorenje. ἔτος 1900, τόμ. XVI, σελ. 64.

⁷⁾ Κ. Οἰκονόμου, Ἱστοριογεωγραφικὴ περιγραφή τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως, Βιέννη, ἔτ. 1819. σελ. 19, § 1α'.

§ 12) Ὡσαύτως ἐλατρεύοντο ἐν τῇ Θράκῃ, ὡσπερ ἐν τῇ Ἑλλάδι, ἡ Ἐφεσὶς ἢ Ἐφεσὶς, ἢ Ἐφεσὶς καὶ Μορφῶ καλουμένη¹⁾ εἶχε ναὸν ἐν τῇ Ζηρίνθῳ παρὰ τῇ Αἴνῳ, ὅθεν κατὰ τὸ μέγα Ἐτυμολογικὸν «Ζηρίνθια Ἀφροδίτη ἐν Θράκῃ Ζηρίνθον γὰρ ἄντρον ἐν Θράκῃ» προσεκαλεῖτο: ναὸν ὡσαύτως εἶχε καὶ ἐν Βυζαντίῳ, ὃν ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος «ἐποίησε καρουχαρεῖον (=ἄμαξοστάσιον) τοῦ ἐπάρχου τῶν πραιτωρίων»²⁾ ἢ Ἀθηναῖα, ἢ Διμήτρα, ὁ Πᾶν (Σιλβᾶνος), οἱ Διδασκουροί, ὁ Ἥλιος, ἢ Σελήνη, ἢ Νέμεσις (Ἀδράστεια), ἢ Ἐκάτη (Ἄρτεμις—Βενδίς), ὁ Πλούτων ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἰδιότητητας, ἀλλ' ἐλάχιστα μνημονεύονται, ἀπεικονίζονται ὅμως αὐταὶ τε καὶ τὰ σύμβολα αὐτῶν ἐπὶ τῶν νομισμάτων διαφόρων πόλεων, Ἐν Ἐλαιούντι τῆς Χερρονήσου Θεῶν τιμῶν ἀπέλαυε καὶ ὁ ἥρωρ Πρωτεσίλαος, οὗ τάφος καὶ περὶ αὐτὸν τέμενος ὑπῆρχεν, «ἐνθα ἦν χρήματα πολλὰ καὶ φιάλαι χρύσειαι καὶ ἀργύρεαι καὶ χαλκὸς καὶ ἐσθῆς καὶ ἄλλα ἀντικείμενα»³⁾.

Ἐν γένει δὲ ἐπωνομάζοντο οἱ μὲν θεοὶ διὰ τοῦ Κύριος, αἱ δὲ θεαὶ διὰ τοῦ Κυρία, σπανιώτατα δὲ ἀντὶ τοῦ Κύριος ἀπαντᾷ τὸ Δεσπότης⁴⁾. Οὐδαμῶς δ' ἀπίθανον κατὰ τὸν Σ. Σακελλαριάδην «ἐντεῦθεν καὶ μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τοῖς ὕμνοις καὶ προσευχαῖς νὰ ἐπικαλεῖται ὁ τῶν ὄλων ἀληθῆς θεὸς Κύριος»⁵⁾. Πρὸς τούτῳ ἐπικαλοῦνται θεοὶ πατρῷοι καὶ ἐπήκοοι, τ. ἔ. παρὰ τῶν προγόνων παρειλημμένοι ὑπὸ τῶν ἀπογόνων καὶ ἐπακούοντες τὰς παρακλήσεις τῶν δεομένων, ἐν τινι δ' ἐπιγραφῇ πιθανῶς περὶ τοῦ Σεβαλίου φέρεται εἰς θεὸς ἅγιος, ὕψιστος⁶⁾. Ὡσαύτως ἐλατρεύετο γενικῶς ἡ Τύχη, ὅθεν καὶ τὸ ἐν ἐπιγραφαῖς ἐπικείμενον ἀγαθῇ Τύχῃ.

§ 13) Θρακικοὶ θεοὶ, καίπερ σπανίως ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶντες, ὑπογαμβάνονται ὑπὸ τοῦ Κασαγῶ⁷⁾ ὁ Μηδυζεύς, ὁ Τιλθάξης, ὁ Δαρζάλας, ὁ Δερζελάτης, ὁ Τοτόης, ὁ Ἰαμβοδούλης, ὁ Ἀσδούλης, ὁ Σουριγέθης ὁ Δηλόπιτης καὶ ὁ Δαβατόπειος. Ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ Μηδυζεύς ὁ τε Dumont καὶ ὁ Desjardin ὑποθέτουσιν ὅτι εἶναι οὗτος Ἀσιατικὸς τις θεός, καίτοι φέρων κατὰ τὸ φαινόμενον θρακικὸν ὄνομα, διότι ἢ ἐπὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἀναθήματος ἐπιγραφῇ δηλοῖ πολίτην τῆς ἐν Ἀσίᾳ πόλεως Ἀντιοχείας,

¹⁾ Λυκόφρονος, Ἀλεξανδ. 110.

²⁾ Μαλάλα, χρον. XI, σελ. 280, ἐκδ. Βόννης Dindorf.

³⁾ Ἡρόδοτου, IX, 116.

⁴⁾ Κασαγῶ, αὐτόθι, σελ. 9.

⁵⁾ Σ. Σακελλαριάδου. Πόλεις καὶ θέσμια Θράκης ἐν τῇ ἀρχαιότητι, Ἀθήναι, 1929, τόμ. I, σελ. 183.

⁶⁾ Dumont-Homolle, αὐτόθι, ἀρ. 62ε.

⁷⁾ Κασαγῶ, αὐτόθι, σελ. 7.

» Ἀντιοχεὺς τῆς πρὸς Λάφνην τόδε δῶρον» ¹⁾, τὸ δὲ *Δηλόπιτης* καθ' ἡμᾶς εἶναι ἐπίθετον μᾶλλον σημαῖνον ὁ *δρῶν* (ρίζ. σπ)- τὰ *δῆλα*, τ. ἔ. ὁ βλέπων τὰ δηλητήρια καὶ φάρμακα καὶ προσιδιάζον τῷ θεῷ τῆς ἰατρικῆς Ἀσκληπιῷ, καὶ τὸ *Δαβατόπειος* εἶναι τοπωνυμικὸν ἐπίθετον θεοῦ ἐκ τοῦ *Δοβάτοπος* ἐν ᾧ προφανῶς ἡ λέξις *τόπος* ἐν τῷ δευτέρῳ συνθετικῷ ἐρμηνεύει τὴν ἀκατάληπτον καταστάσαν λέξιν *δάβα* (=δέβα=τόπος, συνουκισμός,) χωρίον ²⁾. Ὡσαύτως τὰ: *Ἀσδούλης* (ἐκ τοῦ ἄσδος=στηλίτης). *Δεξελάτης-Δεξελάτης-Δεξελά* (ἐκ τοῦ δέρομαι=ἐπίσκοπος), *Πυρμηρούλας* (ἐκ τοῦ *πῦρ* καὶ *μηρός*=πυρίκαυστος τοὺς μηρούς) φαίνονται μοι ἐπιθετικά καὶ προσωνημια θεῶν ἢ ἡρώων καὶ τὸ *Δαρζάλα* ἐκιεταμένος τύπος τοῦ *Δάρζος-Δάρσος* (= Ἀσκληπιός), ὅθεν καὶ οἱ ἐν Ὀδησσῷ τελούμενοι ἀγῶνες *Δαρζάλεια* κατὰ νομίσματα τῆς πόλεως, ἅτινα φέρουσι καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ. Τὰ δὲ ὑπόλοιπα ἐκληπτέον μᾶλλον ὡς ὀνόματα ἐπισήμων κατὰ τόπους Θρακῶν, ἀφηρωισθέντων μετὰ θάνατον καὶ τυγχανόντων θείων τιμῶν, ὅπερ διαπιστοῖ καὶ ἡ σπανιότης αὐτῶν. Διότι, ἐὰν ὄντως εἶναι ὀνόματα θρακικῶν, θεῶν, διατηρηθέντα ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ λαοῦ, ἔπρεπεν ὡς ἐθνικά νὰ εἶναι ἐν ἴσῃ τοῦλάχιστον πρὸς τὰ Ἑλληνικά χρῆσει.

Ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὡς ἀλλαχοῦ, οὕτω καὶ εἰς τὴν Θράκην εἰσήχθη ἐκ τῆς Ἀσίας διὰ τῶν παντοδαπῶν Ρωμαίων στρατιωτῶν καὶ ἐμπόρων καὶ ἡ λατρεία τοῦ *Μήθρα* ³⁾ τοῦ *Σαράπιδος* καὶ τῆς *Συρίας θεᾶς* (Ἀσιάρτης), ὧν καὶ ἀναθηματικά ἀνάγλυφα λίαν κατοικεγῆ ἄνευρέθησαν ⁴⁾, ὡσαύτως καὶ ἡ τοῦ *Ἀρποκράτους*, τοῦ *Ὀσίριδος*, τῆς *Ἰσιδος* καὶ *Ἀννούβιος*, ὧν αἱ εἰκόνες φέρονται ἐπὶ νομισμάτων διαφόρων πόλεων. Ὡσαύτως τότε κατ' ἐπιγραφὰς καὶ νομίσματα ἐθεοποιήθησαν ὡς παρὰ τοῖς Ἑλλήσι καὶ ποταμοὶ (Ἐβρος, Τόνσος, Νέστος).

§ 14) Πρὸς τῇ λατρείᾳ τῶν προμνημονευθέντων θεῶν δέον νὰ προσσημειωθῇ ἐνταῦθα καὶ ἡ παρὰ τοῖς Θραξὶ λατρεία τῶν ψυχῶν, ὡς τεκμαίρεται ἐκ τῶν γενομένων ἀνασκαφῶν ἐπὶ τῶν πολυπληθῶν ἐν τῇ Θράκῃ χωμάτων (tumuli). Οὕτω λ. χ. ἐν τῷ χώματι παρὰ τῇ κώμῃ Ἐξέροβον, ἐν ᾧ εὗρέθη καὶ ὁ ἐνεπίγραφος χρυσοῦς δακτύλιος ⁵⁾, ἡ τεφροδόχος κεράμιος κάλπη ἣτο ἀνεστραμμένη καὶ τετροπλημένη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πυθμέ-

¹⁾ Dumont-Homolle, αὐτόθι, σελ. 508 καὶ 332, ἀρ. 28.

²⁾ Ἴδε, Μυρτ. Ἀποστολίδου, περὶ τῆς γλώσσης τῶν Θρακῶν, Θρακικὰ Ἀθηνῶν, τόμ. III, ἔτ. 1932, σελ. 227.

³⁾ Ἴδε, Dumont F. Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithras, II, σελ. 526.

⁴⁾ Kazarow, Bull. de la soc. archéol. Bulg. τόμ. II, ἔτ. 1911, σελ. 46 κ. ἑξ.

⁵⁾ Ἴδε, Μυρτ. Ἀποστολίδου, ἐνθα ἀνωτέρω σελ. 197 κ. ἑξ.

νος ἀκριβῶς, ἐφ' οὗ ἐπέκειτο κυκλοτερῆς ἐξ ἀργίλου πλάξ ὁμοίως τετραπη-
 μένη ἐν τῷ κέντρῳ. Τοῦτο ὑποτίθεται ὅτι ἐγένετο ἐκ σκοποῦ· διότι οἱ θραῦ-
 κες, ὥσπερ καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν προϊστορικῶν χρόνων, πιστεύοντες εἰς τὴν
 ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ἀφήκαν τὴν ὀπὴν ἐπὶ τῆς κάλης, ὅπως ἡ ψυχὴ τοῦ
 νεκροῦ, ἣν ἐφαντάζοντο ὑπὸ μορφῇ ὄψεως, ἐξέρχεται τοῦ τάφου καὶ ἀπο-
 λαύη τῶν προσκομιζομένων αὐτῇ θυσιαῶν. Αὕτη δὲ ἡ περὶ μεταμορφώσεως
 τῆς ψυχῆς τοῦ νεκροῦ εἰς ὄφιν δοξασία ἦτο λίαν διαδεδομένη παρὰ τοῖς
 Θραξίν, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησι. Τοῦτο μαρτυροῦσιν ἰδίως τὰ ἀνευρεθέντα
 πολυάριθμα πανταχοῦ τῆς Θράκης ἀναθηματικά τοῦ *Θρακὸς Ἰσπέως* ἀνά-
 γλυφα, ἐν οἷς ὁ ὄφιν εἰκονίζεται περιειλιγμένος εἰς δένδρον πρὸ τοῦ Ἰπ-
 πέως ὑψούμενον ¹⁾).

Περὶ τῆς μετὰ θάνατον σχέσεως τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ὄψεως πολλὰ μέ-
 χρι σήμερον ἐλέχθησαν. Οἱ μὲν φρονοῦσιν ὅτι ἐπιστευθῆ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων
 ὅτι ἡ ψυχὴ μεταμορφοῦται εἰς ὄφιν, διότι τοῦτο τὸ ἔρπετόν διαϊτᾶται ἐντὸς
 τῶν τάφων καὶ ἐφελκύνει τὴν προσοχὴν εἰς ἑαυτὸ τῶν ἐν τοῖς νεκροταφείοις
 περιπλανωμένων διὰ τῆς αἰφνιδίας ἐμφανίσεώς καὶ ἀποκρύψεώς του· οἱ δὲ
 ὅτι ἐνεκα τῆς ἀναλογίας τοῦ γωστιαίου μυελῶ πρὸς τὸν ὄφιν ὑπελήφθη
 ὑπὸ τῶν πρωτογενῶν ἀνθρώπων ὅτι σηπομένου τοῦ σώματος τοῦ νεκροῦ
 ἡ ψυχὴ, ἡ ἐν τῷ μυελῷ αὐτοῦ εἰριασκομένη, μεταβάλλεται εἰς ὄφιν· οἱ δέ,
 διότι οἱ ὄφεις ἐνδιαίτωνται ἐντὸς τῆς γῆς, ὅπου ἀναπαύονται οἱ ἀποθνή-
 σκοντες. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι αὕτη ἡ δοξασία προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ
 πρωτογενεῖς ἄνθρωποι ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς ἐντὸς σπηλαίων, ὅπου συνή-
 θως ἴσταν οἱ ὄφεις ἢ ἐκ τοῦ ὅτι τοῦτο τὸ ἔρπετόν ἐμφανίζεται ἐπὶ τῶν
 τάφων.

Ἐνεκα λοιπὸν ταύτης τῆς δοξασίας ἔπρεπεν ὁ τάφος νὰ κατασκευά-
 ζηται οὕτως, ὥστε ἡ τοῦ νεκροῦ ψυχὴ, ἡ εἰς ὄφιν μεταμορφωμένη, νὰ
 δύναται νὰ συγκοινωνῇ ἀδιαλείπτως μετὰ τοῦ ἄνω κόσμου καὶ νὰ δέχηται
 τὰς προσφερόμενας αὐτῇ ὑπὸ τῶν λάτρεων τῆς θυσίας. Ἐκ τούτου ἐρμη-
 νεύεται καὶ ὁ εὐρεθεὶς ἐν Μυκηναίοις τάφος κοῖλος καὶ τετραπημέμος
 βωμός, διότι κατασκευάσθη οὕτως, ὅπως ἐκρέθη τὸ αἷμα τῶν θυσιαζομένων
 ἐπὶ τοῦ τάφου σφαγίων εἰς τὴν γῆν καὶ ἐξικνηῖται μέχρι τοῦ νεκροῦ, ὡσαύ-
 τως αἱ μεγάλαι ἐπὶ τῶν τάφων τοῦ ἐν Ἀθήναις Κεραμεικοῦ κάλπιδες καὶ
 ὄδρια, ὧν αἱ πλείεσται εἶναι ἀνευ πυθμένου καὶ ἡ προμνημονευθεῖσα κάλπη
 τοῦ χώματος τοῦ Ἐξέρροβο, ἡ ἀνευρεθεῖσα ἀνεστραμμένη ἐντὸς τοῦ ταφου
 κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ μετ' ὀπῆς ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ πυθμένου τῆς ²⁾).

Τὴν εἰς τὴν ἀθανασίαν δὲ τῆς ψυχῆς μετὰ θάνατον πίστιν τῶν Θρα-
 κῶν ~~καὶ λαπιδωτῶν~~ καὶ περὶ τῆς μεταμορφώσεώς, ἀπὸ ἀργίλου κρῖντος
 ἀναθηματικῶν ἀναγλυφῶν καὶ ἀναθηματικῶν ἀναγλυφῶν καὶ ἀναθηματικῶν ἀναγλυφῶν

ἡ ψυχὴ μεταμορφοῦται εἰς ὄφιν, διότι τοῦτο τὸ ἔρπετόν διαϊτᾶται ἐντὸς τῶν τάφων καὶ ἐφελκύνει τὴν προσοχὴν εἰς ἑαυτὸ τῶν ἐν τοῖς νεκροταφείοις περιπλανωμένων διὰ τῆς αἰφνιδίας ἐμφανίσεώς καὶ ἀποκρύψεώς του· οἱ δὲ ὅτι ἐνεκα τῆς ἀναλογίας τοῦ γωστιαίου μυελῶ πρὸς τὸν ὄφιν ὑπελήφθη ὑπὸ τῶν πρωτογενῶν ἀνθρώπων ὅτι σηπομένου τοῦ σώματος τοῦ νεκροῦ ἡ ψυχὴ, ἡ ἐν τῷ μυελῷ αὐτοῦ εἰριασκομένη, μεταβάλλεται εἰς ὄφιν· οἱ δέ, διότι οἱ ὄφεις ἐνδιαίτωνται ἐντὸς τῆς γῆς, ὅπου ἀναπαύονται οἱ ἀποθνήσκοντες. Πιθανώτερον εἶναι ὅτι αὕτη ἡ δοξασία προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ πρωτογενεῖς ἄνθρωποι ἔθαπτον τοὺς νεκροὺς ἐντὸς σπηλαίων, ὅπου συνήθως ἴσταν οἱ ὄφεις ἢ ἐκ τοῦ ὅτι τοῦτο τὸ ἔρπετόν ἐμφανίζεται ἐπὶ τῶν τάφων. Ἐνεκα λοιπὸν ταύτης τῆς δοξασίας ἔπρεπεν ὁ τάφος νὰ κατασκευάζηται οὕτως, ὥστε ἡ τοῦ νεκροῦ ψυχὴ, ἡ εἰς ὄφιν μεταμορφωμένη, νὰ δύναται νὰ συγκοινωνῇ ἀδιαλείπτως μετὰ τοῦ ἄνω κόσμου καὶ νὰ δέχηται τὰς προσφερόμενας αὐτῇ ὑπὸ τῶν λάτρεων τῆς θυσίας. Ἐκ τούτου ἐρμηνεύεται καὶ ὁ εὐρεθεὶς ἐν Μυκηναίοις τάφος κοῖλος καὶ τετραπημέμος βωμός, διότι κατασκευάσθη οὕτως, ὅπως ἐκρέθη τὸ αἷμα τῶν θυσιαζομένων ἐπὶ τοῦ τάφου σφαγίων εἰς τὴν γῆν καὶ ἐξικνηῖται μέχρι τοῦ νεκροῦ, ὡσαύτως αἱ μεγάλαι ἐπὶ τῶν τάφων τοῦ ἐν Ἀθήναις Κεραμεικοῦ κάλπιδες καὶ ὄδρια, ὧν αἱ πλείεσται εἶναι ἀνευ πυθμένου καὶ ἡ προμνημονευθεῖσα κάλπη τοῦ χώματος τοῦ Ἐξέρροβο, ἡ ἀνευρεθεῖσα ἀνεστραμμένη ἐντὸς τοῦ ταφου κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς καὶ μετ' ὀπῆς ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ πυθμένου τῆς.

1) Küster, Die Schlange in der Griechische Kunst und Religion, σελ. 66.
 2) Kazarov, Bull. de la soc. archéol. Bulg. τόμ. V, ἐτ. 1915, σελ. 16 κ.εξ.
 3) Ἡρόδωτος Ε' 8. - 4) Ἡρ. Ε' 5. Πομπήϊον Μελάν II 2. Καραγιάννου Bull. Soc. Arch. Bulg. τ. V, 1915 σ. 16 κ.εξ. - 5) Ζουγοῦ: Ἐθ. Π. 2. σ. 67 κ.εξ.
 6) Ζουγοῦ: Ημερ. ἐκτ. 1915 σ. 16 κ.εξ. - 7) Ι. Π. E. Reznice & Einleitung in die Altert. tunw-issensschaft v. II τ. 1. σ. 1932 σ. 61-62 - 8) Ι. Π. Kall. Α' σ. 220
 Προϊστορικὴ Ἀρχαιολογία σ. 220